

SETKÁNÍ S JARMILOU RYBÁNSKOU

Další slovenskou krajkářkou, kterou bych vám chtěla představit, je paní Rybánska. Osobně jsme se několikrát v minulosti potkaly, ale jak už to tak bývá, neměla jsem spojenou vizáž a jméno krajkářky v jeden celek. To se tak někdy stává. Během různých krajkářských setkání potkávám mnoho krajkářek, jejichž jméno mi zůstává utajeno. A tak mi Katka Búranová představila paní Jarmilu až ve Vamberku. Z vyprávění mnoha svých žákyň vím, že vede kurzy nejen na Slovensku, ale také ve Valašském Meziříčí i jinde. A co mi o sobě sama prozradila?

Textilné techniky ma viedli celý život. Zaujímala som sa o ne už od detstva. Moje prvé pokusy s textilnými technikami boli v Ľudovej škole umenia (ĽŠU) v mojom rodnom meste Poprad (1962). Svoj vzťah k výtvarnému umeniu som prehĺbila na Strednej umeleckopriemyselnej škole v Košiciach. Počas štúdia na odbore propagačné výtvarníctvo som si osvojila ďalšie textilné techniky. Bolo to vďaka mojej stredoškolskej profesorky Viere Feďkovičovej, absolventke odboru textil na Vysokej škole umeleckopriemyselnej v Prahe. Po skončení školy som pracovala ako podniková výtvarníčka, ale po materskej dovolenke som sa vrátila k svojej záľube. Mojim pracovným dpmovom sa stalo Ústredie ľudovej umeleckej výroby (ÚĽUV) Bratislava, kde pracujem dodnes.

K paličkovanaj čipke som sa dostala cez knihu o Elene Holéczyovej, ktorú som dostala ako cenu za gobelín v celoslovenskej súťaži ešte v ĽŠU. Jej práce mi tak učarovali, že som podľahla tejto technike na celý život. Mojou prvou „učebnicou“ bola kniha Márie Trandžíkovej Paličkovanie. Už vo svojich šestnástich rokoch som nosila vlastnoručne vyrobenú paličkovajú tašku. Postupne som sa hlbšie dostávala do tejto nádhernej techniky. Intenzívnejšie sa venujem paličkovanaj čipke od roku 1996, kedy som sa stala výrobkyňou pre ÚĽUV. Začala som vyrábať čipky podľa vzorov iných, no neskôr som navrhovala aj sama. Vytvorila som niekoľko kolekcí obrusov, prestieraní, paličkových obrazov, vianočných ozdôb a pozdravov. Navrhovala som

aj čipky do šiat pre oddelenie odevnej tvorby. Za svoju prácu som získala titul Majsterka ľudovej umeleckej výroby v odvetví paličkovaná čipka (2001). V tom roku som sa stala aj lektorkou v novovzniknutej Škole remesiel pri Regionálnom centre remesiel ÚĽUV v Bratislave. Odvtedy vedím kurzy textilných techník. Na požiadanie absolventov mojich kurzov som začala kresliť predlohy, aby si čipkárky mohli samé vyrobiť obrazy či prestierania. U nás na trhu tento sortiment chýbal. Takto som pripravila nespočetné množstvo predlôh pre začiatočníkov aj pokročilých. Časom som sa začala zaujímať o regionálne čipky Slovenska. Zaujali ma svojou rôznorodosťou, farebnosťou a kreatívnosťou. Pre zachovanie postupov ich výroby som začala rozkreslovať čipky všetkých regiónov. Pre slovenskú roľnícku čipku je farba charakteristická. V niektorých regiónoch ostávajú pri bielej čipke, inde vkladajú jemné pastelové farby a sú regióny, kde používajú sýte pestré farby, dokonca aj čiernu. Mám rada farebnú čipku. V modernej čipke to využívam naplno. Aj vo svojich kurzoch nechávam účastníčky, aby využili svoju fantáziu.

Popri štúdiu regionálnych čipiek mám aj vlastnú tvorbu, ktorú som prezentovala na mnohých spoločných aj samostatných výstavách doma i v zahraničí. Moje práce mohli návštevníci vidieť na akciách ÚĽUVu, Čipkárskych stretnutiach v Bratislave a v Novej Dubnici, Medzinárodných festivaloch v Prešove, v Krakovanoch, v Rožňave a iných menších výstavách po Slovensku. So svojou paličkovanou čipkou som sa dostala aj za hranice. V Čechách na Krajkárske trhy do Prahy, Vamberku a Valašského Meziříčí. Zúčastnila som sa Kravařskej paličkyády – Kravaře pri Českej Lípe a tiež som mala možnosť prezentovať sa na medzinárodných festivaloch v Rakúsku, v Estónsku, v Poľsku, v Nemecku, či na Svetovom festivale kreativity v Jeruzaleme (Izrael). A ani výstavná činnosť nezaostáva. Popri každoročných klubových výstavách klubov OKOLOK, PRIADKY, VRETIENKO, ktorých som členkou, vystavovala som na Celoslovenských výstavách v Trenčíne, Bratislave, Martine a Novej Dubnici. Moje autorské diela boli súčasťou výstav v ÚĽUVe, ako Svet podľa nití,

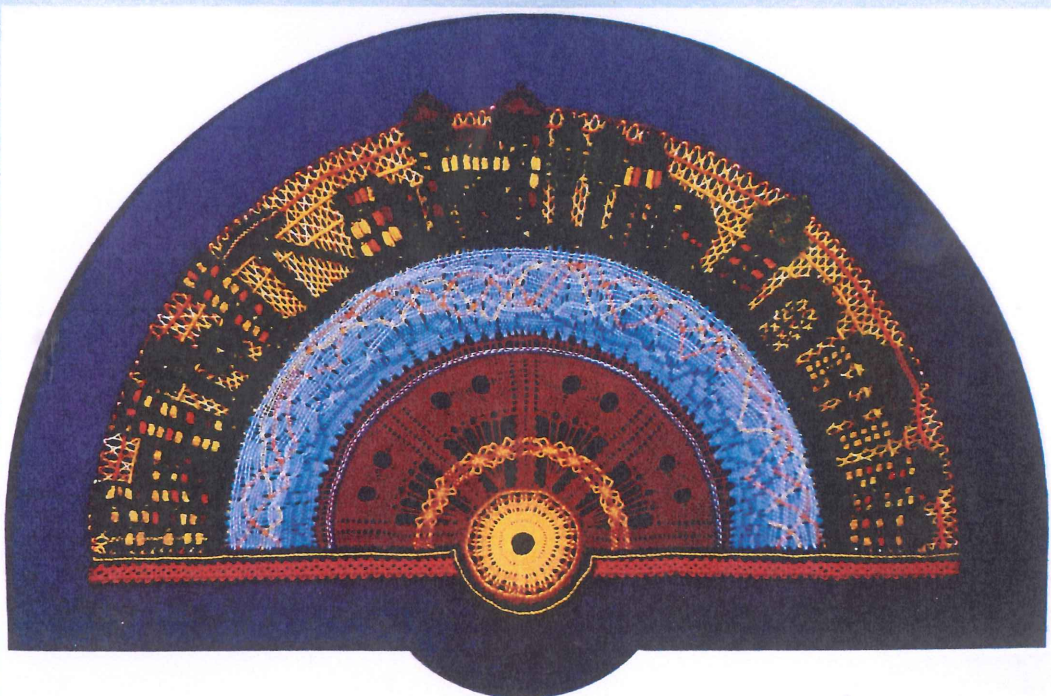
Kurzy v kurze, Klubová sezóna, tiež na výstave textilnej miniatúry v Bratislave a v nemeckom Klaffenbachu. Mala som aj samostatné autorské výstavy v Bratislave, Novej Dubnici, Košiciach a v Žiline. Za autorské práce v súťažiach s celoslovenskou účasťou som dostala niekoľko ocenení a diplomov.

Paličkovaná čipka nie je jediná technika, ktorá ma zaujala. Hlbšie sa venujem aj tkacím technikám, ako tkanie na krosnách, tkanie na ráme, výrobe tkaníc na doštičke a kartičkách, či zápästkovej technike. Využívam to nielen v práci, kde tieto techniky učím, ale sa aj naďalej vzdelávam. Výsledkom štúdia týchto techník sú publikácie vydané v edícii Škola tradičnej ľudovej výroby a remesiel ÚLUV. Som autorkou publikácií Šnúry a pletence (2011), Tkanice (2012), Zápästky (2014) a v edícii ÚLUV deťom Moje remeslá: Tkanie (2012). Spolupracovala som pri výrobe príručiek Paličkovaná čipka z Hontu, Tylové čipky z okolia Brezovej pod Bradlom a Vlnenie.

Veľký záujem je aj o iné textilné techniky, ktoré učím: batikovanie, plstenie, šitú čipku, sieťovanie, viazanie strapcov atď. Snažím sa dať účastníkom kurzov čo najviac informácií a hlavne vzbudiť v nich pozitívny vzťah k textilným technikám.

Pokud máte záujem o niektorý z kurzů, ktoré paní Jarmila vede, rozmotejte klubko internetových síti a jistě některý z nich objevíte.

<https://www.facebook.com/public/Jarmila-Rybanska>

KDO JSOU „VAJNORŠTÍ PTÁČCI“

Kolekci krajkových opeřenců jsem poprvé viděla v květnu v Rakovicích. V červnu zdobili chodbu Krajkářského muzea ve Vamberku a vždy vzbudili velkou pozornost všech návštěvníků. Ale jak kolekce vznikla? Na počátku celého projektu stála opět paní Rybánska a zde jsou odpovědi na otázky, které jsem jí položila:

Vo Vajnoroach, mestskej časti Bratislavy, sa v posledných rokoch usilovali o zachovanie svojho ornamentu. Iniciatívou miestnych inštitúcií a občianskych združení sa začalo organizovať množstvo akcií pre zachovanie ľudových tradícií v tejto oblasti. Toto snaženie dopomohlo k zápisu vajnorského ornamentu do Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska v roku 2016.

Ako členka občianskeho združenia Podobenka z Vajnor, som sa dostala do prostredia dediny v meste, medzi ľuďmi, ktorí sa snažia udržať tradície aj dnes. Organizujú rôzne akcie, pripomínajúce zvyky minulých čias. Keďže sa venujem paličkovanej čipke, mala som možnosť preštudovať si ich kroje, ornamentiku aj použitie čipiek na ich krojových súčiastkach. Prvky regionálnej čipky, patriacej do slovensko-grobského regiónu, sme chceli posunúť do dnešnej doby.

Jak vás napadlo je upaličkovať? Nebo se tvary vyšívaly, anebo dokonce paličkovaly i dřívě?

Najtypickejším motívom je vtáčik, preto v našom rozhodovaní vyhral. Na pomoc sme si vzali kresby vtáčikov Kataríny Brúderovej a pretransformovali sme ich do paličkovanej čipky. Snažili sme sa zakomponovať, nakoľko to šlo, aj prvky slovenskogrobskej čipky a jej farebnosť.

Nápad prišiel mimovoľne. Pre udržanie ľudového ornamentu a jeho zápisu do Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska sa organizovalo veľa akcií. Vtáčiky sa v minulosti nepaličkovali, ale vyšívali na rukávce, zástery, lajblíky, čelenky, aj na kútne plachty. Maľovali sa a kreslili na steny, ohniskové oblúky v kuchyniach, a na fasády domov.

Naša kolekcia – zbierka má 54 kusov. Nie je to konečný počet. Niektorí účastníci kurzov nezrealizovali svoju predlohu alebo nestihli do tohto času svoju prácu dokončiť. Exponáty som iba minimálne vytriedila. Každý si kreslil predlohu sám pod mojim dohľadom. Spoločne sme vybrali väzby, ozdobné prvky aj farebnosť. Samozrejme s prihliadnutím na požiadavky každého autora. Práve preto nie sú všetky vtáčiky v typickej farebnosti vajnorského ornamentu. Daný bol iba rozmer – formát A4. Boli aj takí, ktorí paličkovali podľa mojich predlôh.

Vedla jste kurzy, nebo krajkářky pracovaly samostatně bez vedení? Jak jste je oslovila? Víím, že byly ze Slovenska, Čech i Polska. Jak se vám s nimi pracovalo? Znála jste je všechny?

Keďže som bola oslovená ja, aby som viedla kurzy, poznala som účastníčky. Do Valašského Meziříčí chodím už niekoľko rokov. Viedla som tam kurzy slovenskej regionálnej paličkovanej čipky.

Z jakého materiálu jste paličkovaly? Jsou krajky tužené? Pokud ano, čím?

Na výrobu čipiek sme použili perlovky a šijací hodváb. Kombináciou hrubého a tenkého materiálu sme vyzdvihli línie kresby. Tužili sme iba škrobom.

Kdo vlastní celou kolekci? Kde byla vystavená? Budete krajky krajkáčkám vracet a nebo se kolekce někam umísť natrvalo?

Výstavy

- čiastkovo boli vajnorské vtáčiky vystavené na výstave v Primaciálnom paláci Bratislava (21.4. 2018)
- celá kolekcia vtáčikov bola vystavená na Kvetnú nedeľu vo Vajnoroch (14.4. 2019)
- Miestny úrad Vajnory (15.4. – 2.5. 2019)
- Festival paličkovej čipky Rakovice (11. a 12.5. 2019)
- Múzeum krajky Vamberk (24.6. – 2.9. 2019)

Budú sa realizovať ešte ďalšie výstavy. Všetky exponáty sú vlastníctvom autorov. Po ukončení výstav sa vrátia majiteľom.

Pre lepšie spoznanie tvorby Kataríny Brúderovej, podľa ktorej sme paličkovali, napísala som o nej článok. Je to v skratke text z knihy o nej:

Inšpiráciou pre túto výstavu bola kniha o Kataríne Brúderovej, ľudovej umelkyne z Vajnôr (Soňa Štangová 2010). Kniha vyšla pri príležitosti jej nedožitých 110 narodenín.

Katarína Brúderová (1882 – 1964) bola žena, ktorá celý svoj život zasvätila kresbe, maľbe, výšivke a spevu. Maľovala všade, kde sa dalo – paličkou do suchej zeme, kriedou na stenu, ihlou na látku. Svoju fantáziu rozvíjala pri výzdobe ohnísk, na stenách izieb, či priečeliach vajnorských domov. Časti krojov zdobila zlatou výšivkou doplnenou farebnými nitami. Vo svojej tvorbe využívala jasnú farebnosť – žltá, červená, modrá, strieborná a zlatá. Zdobila ich kvetmi, klasmi, hroznom, vtáčikmi a inými drobnými ornamentmi. S citom dokázala ukladať tieto ozdobné prvky vedľa seba.

Už v mladosti bola známa. Do povedomia širšej verejnosti sa dostala v roku 1910, kedy v súťaži získala prvé miesto za omšové rúcho vyšité vajnorskou výšivkou. Nasledujúci rok už bol ornát vystavený na výstave v Londýne. Od toho času vyšivala ornáty, štóly a košele pre viacerých kňazov aj pre pápeža Pia XII. Takto sa dostali krásne vajnorské ornamenty do sveta. Po vzniku I. ČSR začala učiť na miestnej škole. Učila kresliť a vyšívať ľudový ornament mladé dievčatá, ale aj dospelé ženy. Výsledky jej práce so žiakmi boli vystavené už v roku 1923 na Hospodárskej výstave v Prahe. Množstvo jej prác vzniklo ako dary pre vyššiu spoločnosť. Takto vznikol aj album vtáčikov pre J. Kučeru (riaditeľa Tatra banky v Bratislave) v roku 1935, ktorý obsahoval sto rôznych kresieb vtáčikov. Potvrdzoval jej schopnosť nachádzať neskutočné množstvo kompozícií v jednom motive. Namaľovala vyše 300 nástenných malieb doma aj v zahraničí. Pozývali ju nielen do domácností, výstavných siení, ale vyzdobila veľa verejných priestorov na výstavách ľudového umenia v Prahe, Paríži, Bruseli, Zürichu, New Yorku, Tokiu a inde. Jej zásluhou sa vajnorský ornament a vajnorský vtáčik dostal do celého sveta.

Katarína Brúderová spolupracovala aj so spolkami a inštitúciami zaoberajúcimi sa ľudovou tvorbou (Izabella, Lipa, Detva, ULUV). Na sklonku života jej bol udelený titul Majster ľudovej umeleckej výroby (1957).

